

Un suggeriment sobre la normativa que regeix la distribució de *per* i *per a* davant d'infinitiu

per Rafel Torné i Guinart

1. Presentació

En aquest text es formula en primer lloc una proposta *per a* la llengua escrita respecte a la distribució de *per* i *per a* davant d'infinitiu i, tot seguit, s'exposen les consideracions que la justifiquen; només es tracta, ben entès, de plantejar succintament els elements que aconsellen i justifiquen d'emprendre un estudi més aprofundit amb vista a modificar la normativa que ara regeix la distribució d'aquestes dues preposicions davant d'infinitiu.

D'una banda, aquesta modificació permetria de superar la desorientació que les dificultats o les reticències per a aplicar la norma considerada com l'oficial de l'Institut d'Estudis Catalans provoquen en els usuaris de la llengua, incloent-hi sovint els usuaris més qualificats o cultes; aquesta desorientació s'accentua perquè, de fet, actualment coexisteixen (com a mínim) dues normes en els textos publicats en català: la considerada oficial de l'Institut i l'anomenada Coromines-Solà. D'altra banda, la modificació proposada permetria de mantenir la necessària coherència interna, conceptual (és a dir, una coherència pròpia de la mateixa norma i del sistema lingüístic català, no deutora d'un altre sistema lingüístic) que convé a tota norma perquè pugui ser explicada, entesa, assimilada i difosa pels usuaris qualificats i cultes de la llengua. A partir dels elements que aquí es plantegen, doncs, caldria fer un estudi més aprofundit que portés a la formulació d'una proposta més elaborada –més afinada, no pas més complicada– que la que es presenta tot seguit.

2. La proposta

La proposta és la següent:

Prescindir de l'obligació normativa de distingir entre l'infinitiu que anomenarem d'estricta finalitat –el qual, segons la normativa actual, cal introduir amb *per a*– i l'infinitiu de “finalitat causal” o de causa final (és a dir, quan «el fi que hom es proposa és el motiu de l'acció expressada pel verb del qual l'infinitiu és complement», tal com ho expressa Fabra en la gramàtica de 1956) –el qual, segons la normativa actual, cal introduir amb *per*–; i, considerant que en aquests infinitius de “finalitat causal” la idea que hi predomina és la de finalitat, estendre l'ús de *per a* a aques-

ta segona mena d'infinitius tot mantenint-hi com a *opcional* l'ús de *per* per als casos en què l'autor del text vulgui remarcar el matís de causa o motiu, i també per a certs casos en què hi ha un ús vacil·lant (com veurem en el punt 3.5.1.) entre *per* i *per a* perquè no s'hi veu un predomini clar de cap de les dues idees (causa o motiu). Vegem uns exemples d'aplicació de la norma proposada:

Em vendré un tros de la finca per a poder conservar la resta. [D'acord amb la proposta, aquesta frase sempre es pot resoldre amb *per a*, considerant que, en principi, la idea de finalitat (*poder conservar la resta de la finca*) predomina sobre la idea de causa o motiu.]

Em vendré un tros de finca per poder conservar la resta. [Tanmateix, si l'escriptor té interès a remarcar que *poder conservar la resta de la finca* és la causa o el motiu que impulsa el subjecte a fer l'acció expressada pel verb principal (*vendré's un tros de la finca*), ho podrà expressar fent servir la preposició *per*.]

He actuat per / per a evitar un accident. [En aquest context, hi ha vacil·lació (més que no pas opcionalitat entre dues intencions comunicatives o semàntiques diferents) entre les dues possibilitats; totes dues hi són possibles. Fixem-nos en l'exemple següent.]

He actuat per evitar un accident, no pas per a obtenir cap benefici particular. [En aquest context, l'ús de l'una o l'altra preposició correspon a dos significats diferents, i sembla prou justificat que l'escriptor pugui expressar-los tots dos. Tant en aquesta frase com en l'anterior, la normativa de l'Institut no admet en cap cas l'ús de *per a* i prescriu l'ús de *per*, ja que l'infinitiu (*evitar*) depèn d'un verb d'acció voluntària (*actuar*) (vegeu el punt 3.1.1.).]

Aquesta proposta, de fet, no és nova: ja ha estat formulada breument i publicada (J. BADIA, D. CASELLAS, LL. MARQUET, *Resolguem dubtes*, Ed. 314, València 1998). Aquests autors diuen (pp. 160 i 161, *op. cit.*): «[...] Davant dels infinitius també s'haurà de distingir els dos tipus de circumstancials (malgrat que podrà usar-se *per* quan l'infinitiu indiqui causa i finalitat alhora).»

3. Justificació de la proposta

3.1. Consideracions prèvies

3.1.1. La norma considerada oficial de l'Institut d'Estudis Catalans recolza en uns conceptes que, en principi, són coherents, però la subtilesa dels quals obliga, en l'aplicació a cada cas concret, (1) a analitzar l'estructura de la frase –és a dir, a saber de quin verb depèn l'infinitiu que va precedit de *per* o de *per a* (si és que depèn d'un verb, i no d'un nom o d'un adjectiu, cosa que sovint no és clara)– i (2) a recórrer a la noció de verb d'acció voluntària –els límits d'aquesta noció resulten molt sovint difícils de definir i, a més, segons el criteri generalment acceptat dels continuadors de l'obra de Fabra, estan subjectes a excepcions (quan el verb de l'oració principal és en forma impersonal, etc.).

Vegem en un exemple alguns aspectes de la complexitat amb què ens podem trobar en aplicar la norma de l'Institut.

El comptable ha presentat un projecte per a eixugar el dèficit.

Si considerem que l'infinitiu (*eixugar*) no depèn del verb (*ha presentat*), sinó del nom (*projecte: un projecte per a eixugar el dèficit*), cal usar *per a*; però també podem entendre que *eixugar el dèficit* és alhora la finalitat i el motiu de l'acció verbal –es tracta d'un verb d'acció voluntària– (*presentar un projecte*). En aquest cas, el significat de la frase seria equivalent al que tindria amb aquesta altra formulació:

Per eixugar el dèficit, el comptable ha presentat el projecte.

Vist així, hauria d'anar amb *per*:

El comptable ha presentat un projecte per eixugar el dèficit.

En aquest cas es tractaria d'una frase d'estructura equivalent a aquesta altra:

Per eixugar el dèficit, el comptable ha treballat molt. [O també «*El comptable ha treballat molt per eixugar el dèficit*». Tant en un cas com en l'altre, segons la norma de l'Institut ha d'anar amb *per*, perquè *eixugar* és un infinitiu que depèn d'un verb d'acció voluntària (*ha treballat*).]

En el nostre exemple, el caràcter d'acció voluntària del verb *presentar* (*un informe*) és prou clar. Però sovint, depenent dels verbs i dels contextos, això ja no queda tan clar. A més, la norma no diu res dels verbs modals ni de les perífrasis verbals: el verb *voler* dona un cert caràcter d'acció voluntària al verb en infinitiu que sol precedir?, podem controlar els nostres desitjos?; i *rebutjar*, segons els contextos, és d'acció voluntària?, podem controlar els nostres sentiments de refús?; pel que fa a les perífrasis, si una perífrasi d'obligació precedís el verb *presentar* d'aquest exemple, llavors aquest verb perdria o veuria atenuat el seu caràcter de verb d'acció voluntària? D'altra banda, si la frase fos impersonal, llavors hauria d'anar amb *per a* per força, ja que el caràcter d'acció voluntària del verb quedaria "atenuat", segons el criteri generalment difós i acceptat pels glossadors de la norma Fabra.

Certament, tot plegat configura una norma per a la llengua escrita que no resulta gens senzilla d'aplicar; a més, això passa justament en un punt de l'ús lingüístic en què el parlant no es pot refiar de com ho diu, ja que hi ha un cert grau de divergència inevitable entre la llengua oral i la llengua escrita, per tal com els parlants d'un dialecte geogràfic fan sempre la distinció entre la idea de finalitat o destinació (amb *per a*) i la idea de causa (amb *per*) i els parlants de l'altre no la fan mai (i sempre usen *per*); hi ha, tanmateix, un ampli acord respecte del fet que, per diverses raons, la llengua escrita no pot prescindir d'aquesta distinció en tots els casos.

El resultat de tot plegat és que aquesta complexitat i nivell d'abstracció origina molts dubtes i vacil·lacions, fins i tot entre els usuaris més qualificats o cultes de la llengua. Els diversos desenvolupaments, concrecions i glosses de la norma fabriana a què aquests dubtes i vacil·lacions han anat donant lloc han generat una casuística molt detallada i complexa, que resulta molt difícil d'aplicar fins i tot per als professionals que tenen *com a objecte* del seu treball la llengua; encara és més difícil explicar i transmetre aquesta casuística als professionals –periodistes, docents, etc.– que tenen la llengua només *com a instrument* del seu treball professional (oi més a les persones que en són simples *usuaris cultes*) de manera que la puguin assimilar i aplicar amb un nivell de correcció acceptable.

Aquesta situació problemàtica és la que va propiciar la proposta de Coromines, posteriorment assumida i matisada per Solà, difosa per altres i aplicada més o menys oficiosament en diversos àmbits. Des de les pàgines de la *Revista de Catalunya* (vegeu-ne el núm. 111, d'octubre de 1996) Jordi Ginebra s'ha manifestat favorable a aquesta proposta adduint raons més sociolingüístiques que no pas lingüístiques: «[...] les constriccions que imposa el marc sociolingüístic i els criteris de planificació en funció dels quals s'ha de resoldre el problema, aconsellen, sens dubte, d'acceptar l'oferta normativa de Coromines-Solà».

En síntesi, davant dels infinitius, aquesta proposta prescriu l'ús de *per*; només si aquest ús exclusiu de *per* davant d'infinitiu provoca alguna ambigüitat insalvable admet l'ús de *per a* davant d'un infinitiu. Aquesta proposta es basa en la consideració que '*per* + infinitiu simple' causal és un ús no gaire corrent i, de vegades, poc genuí, si no incorrecte; per tant, els casos de possible ambigüitat són més aviat pocs, ja que '*per* + infinitiu simple' prendria gairebé sempre un significat de finalitat o destinació en sentit ampli.

Els irlandesos van lluitar molt per arribar a ser un país lliure. [En aquesta frase, la normativa de l'Institut prescriu també *per* ("finalitat causal"), perquè *lluitar* és un verb d'acció voluntària i *arribar a ser un país lliure* és alhora finalitat i motiu de l'acció del verb principal, *lluitar*.]

Aquesta màquina serveix per netejar tapissos. [En aquest cas la normativa de l'Institut prescriu *per a* ("finalitat estricta").]

Per fer-ho bé no hi ha més remei que tornar a començar. [També *per a*, com en l'exemple anterior.]

3.1.2. Tanmateix, diversos autors –entre altres, Ruaix, que hi va dedicar un estudi (publicat dins *Punts conflictius de català*, Barcelona, Barcanova, 1989)– han plantejat objeccions a la proposta Coromines-Solà que també tenen fonament. En particular, aquestes objeccions es refereixen principalment a l'existència, tradició i admissibilitat de 'per + infinitiu causal' en català i a la manca de coherència interna de la norma (ús de diferents preposicions per a expressar el mateix concepte i ús de la mateixa preposició per a expressar diferents conceptes, segons que sigui davant d'un nom o d'un verb). Podem exemplificar-ho citant el mateix Ruaix, que en l'estudi esmentat escriu: «Per tant, si escrivim *Materials per a l'estudi dels parlars aragonesos*, com fa Coromines, és lògic i necessari que també escriguem *Materials per a estudiar...* (i no pas 'per estudiar') [...]»

Malgrat tot, la conclusió a què arriben (continuar aplicant la normativa fabriana, que Ruaix glossa àmpliament en l'estudi esmentat) no resol el problema, ja que l'usuari continua trobant-se amb els dubtes i vacil·lacions ja esmentats en el punt 3.1.1, els quals sovint són massa difícils de resoldre sense recórrer a la comparació amb la solució que hi dona el castellà.

3.1.3. Partim, doncs, de la premissa que hi ha una situació problemàtica que no ha estat resolta i que encara és oberta. Cal, doncs, mirar de superar la situació actual. Aquest escrit es proposa tan sols de suggerir un possible camí per a aconseguir-ho adoptant una solució gramaticalment coherent i alhora prou clara i senzilla perquè faciliti un consens que en faci viable la difusió i aplicació.

3.2. Respecte de Fabra

La proposta que aquí s'exposa no és contradictòria amb el pensament de Fabra. Efectivament, en la gramàtica de 1918 Fabra deia (la negreta és meua): «Davant d'un verb en infinitiu hi ha un cas en què **semblen igualment possibles** per i per a: és quan el circumstancial que conté el dit verb en infinitiu expressa el fi o l'objecte de l'acció expressada per un verb anterior i aquest fi o objecte és alhora el motiu d'aquesta acció, allò que ha mogut el seu autor a executar-la. En aquest cas, **és preferible** la preposició simple per a la composta per a. Ex.: *Haviem anat a Girona PER veure el nostre pare / Hi enviaré un noi PER saber noves de la malaltia. / S'ajagué al sofà PER dormir. / Jo vaig allargar els braços PER agafar-lo. / M'hi vaig acostar PER sentir-ho millor. / M'esperaven PER dir-ho. / Havia vingut PER saludar-la.*»

La gramàtica de Fabra de 1956 diu (la negreta és meua): «Quan un infinitiu fa de complement de finalitat, **pot ésser, naturalment**, introduït amb la preposició composta per a. [...], *Hi enviaré el noi per a saber noves de la malaltia*. Però quan, com s'esdevé en el darrer exemple, el fi que hom es proposa és el motiu de l'acció expressada pel verb del qual l'infinitiu és complement, **cal** emprar [?] la preposició per en lloc de per a (o per tal de), i àdhuc en molts casos (quan volem emfasitzar que aquell fi és el mòbil de la nostra acció) hom empra **per de preferència** a [?] per a. Ex.: *Haviem anat a Girona per veure el nostre pare.* [A con-

tinuació hi ha els mateixos exemples que ja hem vist en la gramàtica del 1918.]»

Així, doncs, en la gramàtica de 1918, Fabra diu que, davant dels infinitius de "finalitat causal", «**totes dues preposicions hi semblen possibles**», però que és "**preferible**" d'usar-hi per.

En la gramàtica de 1956 (Teide, 1993) el text resulta confús i contradictori, ja que hi surt el mateix exemple que es feia servir en la gramàtica de 1918 per a il·lustrar un cas ben clar d'infinitiu dels que hem anomenat de "finalitat causal" entremig d'uns altres exemples que són d'estricta finalitat i s'hi diu que quan un infinitiu fa de complement de finalitat «**pot ésser, naturalment**, introduït amb la preposició composta per a». És a dir, sembla que aquí es deixi oberta la possibilitat de no fer la distinció entre estricta finalitat i "finalitat causal" i d'usar en tots aquests casos per a. Però, tot seguit, referint-se a aquest mateix exemple, es diu: «Però quan, com en el darrer exemple, el fi que hom es proposa és el motiu de l'acció expressada pel verb del qual l'infinitiu és complement, **cal** emprar la preposició per en lloc de per a (o per tal de)»; i, per acabar-ho d'embolicar, s'hi afegeix que «en molts casos (quan volem emfasitzar que aquell fi és el mòbil de la nostra acció) hom empra **per de preferència** a per a».

Es tracta, doncs, d'un fragment confús i contradictori, que en poques ratlles diu que (1) els infinitius de "finalitat causal" **poden ésser, naturalment, introduïts amb per a**, (2) que **no poden ser-ho** (ja que cal introduir-los amb la preposició per) i, finalment, d'una manera indirecta, torna a dir que sí que (3) **poden ser introduïts amb per a** en reconèixer que «en molts casos (quan volem emfasitzar que aquell fi és el mòbil de la nostra acció) hom empra per de preferència a per a» (no pas sempre, doncs).

3.3. Respecte de la coincidència o divergència amb els dialectes geogràfics

El fet que aquesta proposta sobre l'ús de per i per a davant d'infinitiu coincideixi gairebé del tot amb l'ús d'un dels dialectes geogràfics (l'occidental i, especialment, el sud-occidental) *també* es pot veure més aviat com un avantatge que no pas com un inconvenient, és a dir: *almenys* coincideix amb un dels dialectes. En aquest sentit, és interessant de remarcar l'opinió de Joan S. Beltrán Caballé, estudiós tortosí, citada per Ruaix en l'estudi esmentat suara (p. 143). D'altra banda, hi ha tot d'altres aspectes de la codificació normativa en què això també passa, i no sembla que hagi de ser cap inconvenient que en aquest aspecte passi el mateix, sobretot si ho mirem des del punt de vista del conjunt de la codificació, que justament es decanta més aviat cap al català central: aquest punt, doncs, podria contribuir a un cert equilibri. La proposta coincideix gairebé del tot amb l'ús d'un dels dialectes perquè el dialecte sud-occidental no fa *en cap cas* la distinció entre un infinitiu d'estricta finalitat i un de "finalitat causal" (en tots dos casos usa per a), mentre que aquesta proposta per a la llengua escrita és que aquesta distinció sigui *opcional* (no obligatòria, ni preferible), i que aquesta opcionalitat quedi vinculada a la intenció expressiva de l'autor del text.

3.4. Respecte de la coincidència o divergència amb el castellà

El fet que la proposta coincideixi en termes generals amb el sistema castellà de distribució de les preposicions *por* i *para* no ha de ser un inconvenient per a adoptar-lo. Una de les maneres més clares de definir-se *en relació de dependència respecte d'un altre sistema* és definir-s'hi *en contra*.

En aquest cas, cap de les dues solucions que hi ha sobre la taula (l'oficial de l'Institut i la de Coromines-Solà) no es correspon amb l'ús oral en cap dels dos grans dialectes geogràfics (cosa que *també* es pot veure més aviat com un inconvenient que no pas com un avantatge). Per tant, l'únic que ens ha d'interessar és si el sistema que adoptem és coherent o no ho és, no pas si coincideix o no amb el del castellà; i, de coherent, n'és, perquè, certament, la idea de finalitat és la que predomina en aquesta mena d'infinitiu.

Dues coses semblen corroborar aquest predomini:

D'una banda, el fet que, allà on el dialecte geogràfic distingeix entre *per* i *per a* i, per tant, permetria als parlants de fer la distinció que la normativa actual prescriu per a la llengua escrita davant d'un infinitiu segons que es tracti d'estricta finalitat (*per a*) o de "finalitat causal" (*per*), aquesta distinció no es fa mai en la llengua oral, i *tant en un cas com en l'altre* s'usa *per a*, és a dir, s'usa la preposició que va associada a la idea de finalitat.

D'altra banda, en les frases en què –aplicant la normativa fabriana– usem l'estructura '*per* + infinitiu' per a expressar la "finalitat causal" però també seria possible d'expressar el significat de la frase per mitjà de l'estructura paral·lela 'preposició + sintagma nominal', sempre ens hi apareix la preposició *per a*, i no pas *per*. Vegem-ho amb un exemple: en una frase com «Van talar gran part dels alzinars *per* construir vaixells», la segona part, expressada amb 'preposició + sintagma nominal', ha de ser «[...] *per a* la construcció de vaixells», i no pas «[...] **per* la construcció de vaixells».

A més, negar que aquest sistema és coherent significaria negar la coherència al sistema de tot un dialecte geogràfic del català (i el mateix es podria dir del sistema de la llengua castellana, que hi coincideix).

3.5. Respecte de l'opcionalitat d'usar *per* davant els infinitius de finalitat causal

3.5.1. És un fet que també passa en altres llengües romàniques. En castellà hi ha força casos de vacil·lació (o d'opció) entre *por* i *para*, segons que predomini (la intenció de l'autor de remarcar) el matís de "finalitat causal" o motiu o bé el matís d'estricta finalitat. En l'estudi ja esmentat de Ruai (p. 148) hi ha un bon nombre d'exemples d'usos vacil·lants o opcionals entre *por* i *para* extrets de la premsa: «la que fuera directora general de Prisiones de la República, que tanto hizo por mejorar la situación de los reclusos» (E. Alvarez Cruz, *El Periódico*, 5-1-1988); o bé aquest altre exemple, extret de *La Vanguardia* del dia 22-2-1987: «El ex presidente democristiano justificó los ataques verbales a dos instituciones bancarias diciendo que "no fue *por* arremeter contra ellas, sino *para* distinguir entre el comportamiento político y el profesional en la petición de los créditos».

3.5.2. Aquesta opcionalitat mantindria dintre dels límits de la nova normativa sobre aquest punt de la gramàtica, entre altres publicacions, tota l'edició de l'obra dels clàssics catalans contemporanis i dels millors autors de la literatura universal traduïts al català, generalment publicada d'acord amb la normativa actual de l'Institut.

3.5.3. Finalment, permetria de mantenir l'ús tradicional en la llengua escrita als autors actuals que ho preferissin: és a dir, aquests autors tindrien la possibilitat de continuar considerant convenient o necessari de distingir *sempre, en tots els casos*, els infinitius d'estricta finalitat (introduïts amb *per a*) dels de "finalitat causal" (que poden continuar introduïts amb *per*); als altres autors, els permet de remarcar el concepte de "finalitat causal" només en els casos en què ho trobin especialment convenient o necessari. Convé de subratllar que l'ús de l'una o l'altra preposició en els casos d'opcionalitat correspondria a diferents matisos o èmfasis expressius per a remarcar, bé l'aspecte d'estricta finalitat, bé l'aspecte de "finalitat causal" o motiu; es mantindria, doncs, el principi que convé que a un mateix concepte hi correspongui una mateixa preposició i que conceptes diferents no s'expressin amb la mateixa preposició, tant si és davant d'un nom com d'un infinitiu. Tot plegat, sense contravenir cap norma, amb la qual cosa també s'evitaria que hi hagués un possible efecte d'"indisciplina" que, en les nostres circumstàncies sociolingüístiques, podria resultar força negatiu. Per totes aquestes raons, una norma com la que en aquest escrit es proposa que s'estudiï podria tenir uns efectes integradors.

3.6. Respecte de la senzillesa i les possibilitats d'aplicació

Aquesta proposta és senzilla i l'usuari qualificat o culte, i fins i tot l'usuari mitjà, la pot entendre i aplicar amb facilitat en la llengua escrita. Pel que fa a la facilitat d'aplicació i d'aplicació (que, naturalment, no és l'únic factor a tenir en compte, i per això se'n parla en darrer lloc), cal remarcar que l'únic que ens ha d'interessar és que aquesta facilitat és deguda al fet que el concepte de *finalitat* és clar i, com ja hem vist, predomina clarament sobre el concepte de causa o *motiu* en els casos d'infinitiu de "finalitat causal". La coincidència en termes generals amb el castellà és una cosa purament col·lateral. Per a un parlant que desconegui el castellà i que no faci en el seu parlar aquesta distinció, la senzillesa i facilitat d'aplicació de la norma es mantindria, perquè va associada a uns conceptes que són clars: d'una banda el concepte d'estricta finalitat (amb *per a*) o de "finalitat causal" (que també seria sempre correcte d'expressar amb *per a*) i de l'altra el concepte de causa (amb *per*); de fet, aquesta és la mateixa distinció conceptual que també cal tenir clara per a aplicar la norma Coromines-Solà, llevat del cas dels infinitius, en què, com hem vist en el punt 3.1.1, aquesta norma prescriu sempre l'ús de *per*. En un segon nivell, més subtil, continuaria havent-hi l'opció o possibilitat de distingir entre estricta finalitat (amb *per a*) i "finalitat causal" (amb *per*).♦